

Utbildning

Underlagsrapport till Regionrapport 2018/19 (VGR Analys 2018:32)

VGR Analys 2019:11

Regionrapport 2018/19 – hållbar utveckling i Västra Götaland – Vår bästa tid är nu? (VGR Analys 2018:32) har tagits fram av enheten för samhällsanalys vid Västra Götalandsregionen. Kontaktpersoner för olika områden är:

- Karin Althoff – Demografi och jämställdhet
- Tomas Ekberg – Lycka, demokrati, ekonomisk utveckling, miljö och regional utveckling
- Monica Emanuelsson – Uppföljning och utvärdering av den regionala utvecklingspolitiken
- Göran Henriksson – Hälsa och jämlikhet
- Maria Larsson – Infrastruktur och innovation
- Mari Nilsson – Kultur
- Cecilia Olbin Gard – Hälsa, delaktighet, trygghet
- Barbara Rubinstein – Hälsa, delaktighet, trygghet
- Joacim Waara – Utbildning, arbetsmarknad, ekonomisk utveckling och integration

Kartmaterial Pernilla Olsson Frost och Magnus Nilsson

Innehållsförteckning

Utbildning – underlagsrapport Regionrapport 2018/19	4
Utbildning	5
Arbetskraftsbrist och utbildningsinsatser	5
Utbildningsnivå	5
Skillnader inom Västra Götaland	6
De utrikes föddas utbildningsnivå och utbildningsbehov	7
Tillströmningen till eftergymnasial utbildning	7

Utbildning – underlagsrapport Regionrapport 2018/19

Västra Götalandsregionen genomför en gång per år en samlad analys av tillståndet i regionen i ett invånarperspektiv. Utgångspunkten är Vision Västra Götaland – Det goda livet. Invånarnas välbefinnande och frågan om utvecklingen är hållbar socialt, i miljön och ekonomiskt står i centrum. Utvecklingen inom dessa områden analyseras utifrån en modell som beskrivs i visionen.

Vart femte till sjätte år görs en mer omfattande genomgång med ett längre tidsperspektiv och där mer vikt läggs vid jämförelser med utvecklingen i omvärlden. Resultaten sammanfattas i en regionrapport som för 2018/19 presenterades hösten 2018 och finns tillgänglig via vregion.se/regionrapport (VGR Analys 2018:32).

Regionrapporten baseras i sig på ett antal fristående analyser som vi nu gör tillgängliga i form av underlagsrapporter. De är tänkta att ge en något bredare men fortfarande koncentrerad och sammanfattande bild av utvecklingen inom respektive område. Samtliga underlagsrapporter finns på samma hemsida som huvudrapporten. Rapporterna har tagits fram vid enheten för samhällsanalys på Västra Götalandsregionen.

Denna underlagsrapport beskriver utvecklingen när det gäller utbildning i Västra Götaland. Fokus ligger på utbildningsnivå och skillnader mellan dels män och kvinnor, dels inrikes utrikes och utrikes födda. Därtill analyseras tillströmningen till eftergymnasiala utbildningar. Rapporten har skrivits av Joacim Waara.

I skrivande stund råder en arbetskraftsbrist som dels är konjunkturellt betingad, dels strukturellt betingad. Målet för Sverige som helhet, liksom dess delregioner, är att överbrygga arbetskraftsbristen och tillgodose arbetsgivares rekryteringsbehov. Det finns därför anledning att verka för en mobilisering av alla tillgängliga arbetskraftsresurser, varav en betydande outnyttjad resurs går att finna inom grupper med för svensk arbetsmarknad bristfällig utbildningsbakgrund. Om svensk ekonomi ska förmå tillvarata befintliga outnyttjade arbetskraftsresurser krävs utbildningsinsatser som matchar de arbetsökandes humankapital (utbildning och annan kompetens som kan betecknas som ekonomisk resurs) med arbetsmarknadens efterfrågesida. Rapporten åskådliggör utbildningsnivån i Västra Götaland och tillströmningen till eftergymnasiala utbildningar.

Tempot i samhällsomvandlingen har ökat och utmaningarna är många men de är också relativt tydliga. En generell slutsats av analysen är att det regionala utvecklings- och förändringsarbetet blir än viktigare i framtiden. I huvudrapporten finns en kort sammanfattning av viktiga områden för framtiden. Det blir dessutom allt mer uppenbart att en stark samverkan mellan parter från olika delar av samhället är en förutsättning för att hantera de flesta av dessa frågor på ett framgångsrikt sätt i framtiden.

Vår förhoppning är att Regionrapport 2018/19 med dess underlagsrapporter ska bidra till en bra diskussion och till kloka prioriteringar i framtidens utvecklingspolitik i Västra Götaland.

Västra Götaland, mars 2019

Karin Althoff
Enhetschef

Tomas Ekberg
Projektledare

Enheten för samhällsanalys
Västra Götalandsregionen

Utbildning

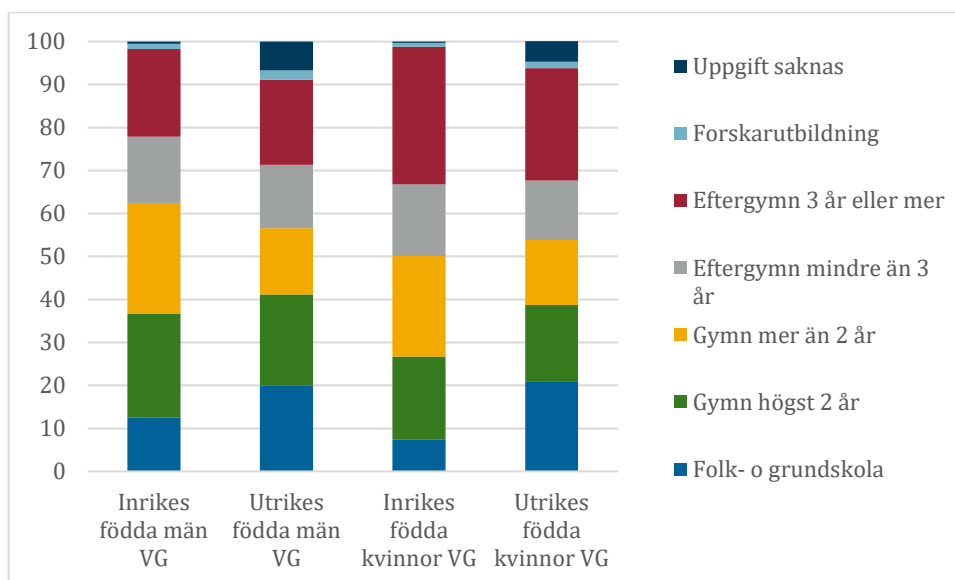
Arbetskraftsbrist och utbildningsinsatser

I skrivande stund råder en arbetskraftsbrist som dels är konjunkturellt betingad, dels strukturellt betingad. Målet för Sverige som helhet, liksom dess delregioner, är att överbygga arbetskraftsbristen och tillgodose arbetsgivares rekryteringsbehov. Det finns därför anledning att verka för en mobilisering av alla tillgängliga arbetskraftsresurser, varav en betydande outnyttjad resurs går att finna inom grupper med för svensk arbetsmarknad bristfällig utbildningsbakgrund.¹ Om svensk ekonomi ska förmå tillvarata befintliga outnyttjade arbetskraftsresurser krävs utbildningsinsatser som matchar de arbetssökandes humankapital (utbildning och annan kompetens som kan betecknas som ekonomisk resurs) med arbetsmarknadens efterfrågesida. Befolkningens utbildning är av grundläggande betydelse för den nationella och regionala konkurrenskraften. Om arbetskraften saknar den grundläggande utbildning och kompetens som efterfrågas hotas den ekonomiska tillväxten och upprätthållandet av en tillfredsställande kvalitet i den offentliga välfärden.² Det är följaktligen eftersträvansvärt att verka för en ökad tillströmning till de eftergymnasiala, eller tertiära, utbildningarna eftersom det gynnar svensk ekonomi.

Utbildningsnivå

Den genomsnittliga utbildningsnivån har stigit i såväl Västra Götaland som övriga Sverige de senaste 50 åren. Denna utveckling förväntas fortsätta under överskådlig framtid, men i något långsammare takt.³ Andelen individer som har genomgått en eftergymnasial utbildning ökar följaktligen kontinuerligt, och i dagsläget har omkring 40 procent av befolkningen i åldern 25–64 år genomgått någon form av eftergymnasial utbildning (som exempelvis utbildning vid yrkeshögskola, högskola eller universitet). Noterbart är att den genomsnittliga utbildningsnivån ökar i hela västvärlden, till följd av en successiv utbyggnad av systemet för eftergymnasial utbildning.

Utbildningsnivå i Västra Götaland 2017, 25–64 år, procent

Källa: www.regionfakta.se

¹ VGR (2019), *De utrikes föddas arbetsmarknadsintegration i Västra Götalands län*.

² Anders Björklund et al (2014), *Arbetsmarknaden*.

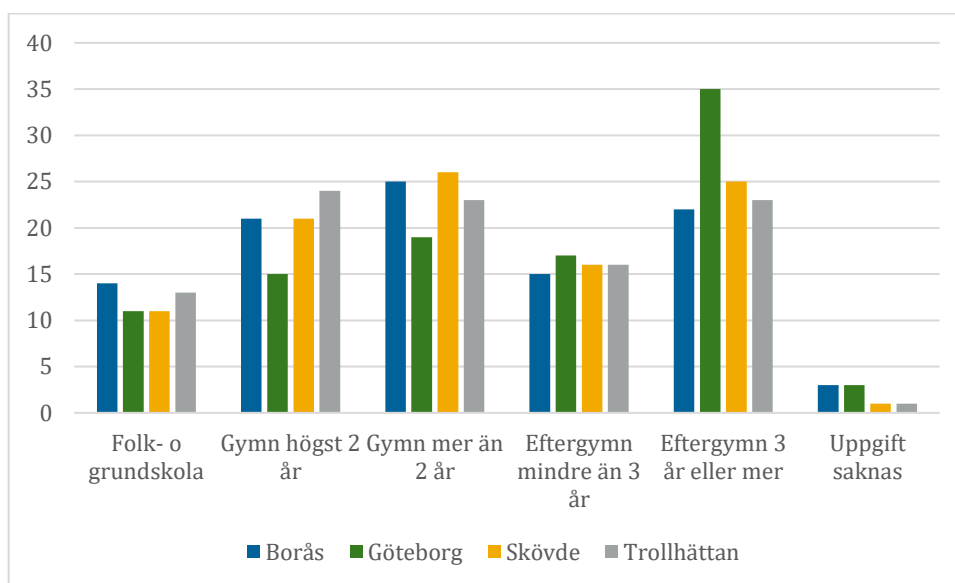
³ VGR (2016), *Utbildnings- och arbetsmarknadsprognos för Västra Götaland med sikte på 2025*.

Den huvudsakliga förklaringen till den stadigt ökande genomsnittliga utbildningsnivån är att en betydande andel av de arbetstillfällena som enbart kräver förgymnasial utbildning har fasats ut, medan efterfrågan på högt utbildad arbetskraft har ökat. Därav har andelen individer med folk- och grundskoleutbildning som högsta utbildningsnivå halverats i Västra Götalands län sedan 1990. Detta trots ett storskaligt inflöde av migranter med begränsad utbildningsbakgrund.⁴

Skillnader inom Västra Götaland

Utbildningsnivån i Västra Götaland är totalt sett densamma som riksgenomsnittet. Det finns dock betydande skillnader inom regionen som bör framhållas. Andelen personer med eftergymnasial utbildning är betydligt högre i Göteborgsregionen än i de övriga regionerna. För närvarande har omkring 47 procent av befolkningen i åldersgruppen 20–64 år genomgått en eftergymnasial utbildning i Göteborgsregionen, medan motsvarande siffra är omkring 30 procent i Skaraborg, Sjuhärad och Fyrbodal. Ser vi till utbildningsnivån i åldersgruppen 25–64 år i Borås, Göteborg, Skövde och Trollhättan kan ett liknande mönster skönjas (se diagram nedan). Sålunda är andelen individer med eftergymnasial utbildning störst i Göteborg, medan andelen individer med enbart folk- eller grundskoleutbildning är störst i Borås och Trollhättan. Göteborg sticker alltså ut och har den största andelen högskoleutbildade män och kvinnor om vi ser till de jämförda städerna, vilket förklaras av bl.a. den lokala arbetsmarknaden och näringsstrukturen.⁵ På sikt förväntas utbildningsexpansionen innebära att andelen med eftergymnasial utbildning ökar i samma takt i alla fyra delregioner. Detta innebär att differensen i delregional utbildningsnivå består.

Utbildning efter kommun 2017, 25–64 år, procent

Källa: SCB, Utbildning efter kommun och kön 2017

⁴ Peter Sandberg & Joacim Waara (2014), *Industri och arbetsmarknad i förändring: Den västsvenska regionen 1945–2010*.

⁵ SCB, Utbildning efter kommun och kön.

De utrikes föddas utbildningsnivå och utbildningsbehov

Utbildningsnivån skiljer sig åt om vi jämför de utrikes födda med de inrikes födda. Över lag har de utrikes födda en lägre utbildningsnivå och det har under senare år varit vanligt att personer som sökt sig från andra länder till Göteborgsregionen, Skaraborg, Sjuhärad och Fyrbodal har motsvarande folk- och grundskoleutbildning som sin högsta utbildning. Omkring 20 procent av de utrikes födda i Västra Götaland har endast genomgått utbildning motsvarande folk- eller grundskola, vilket kan jämföras med 10 procent av de inrikes födda i samma region. Denna utveckling förväntas fortskrida under kommande år och kan framförallt förklaras av flyktinginvandring från regioner med en bristfällig infrastruktur för humankapitalinvesteringar.⁶ Det är dock viktigt att komma ihåg att det är stora skillnader i utbildningsbakgrund om vi jämför olika migrantgrupper. Exempelvis har en betydande andel av flyktingarna från Iran genomgått universitetsutbildning, medan många personer från Afrikas horn saknar adekvat utbildningsbakgrund för den svenska arbetsmarknaden. Det krävs följaktligen betydande och riktade insatser för att ut- och fortbilda vissa migrantgrupper, om de ska kunna etablera sig på den öppna arbetsmarknaden.⁷ Noterbart är att Sverige genom sitt storskaliga flyktingmottagande har emottagit en relativt stor grupp lågutbildade. Vissa andra länder har däremot varit mer restriktiva och framförallt medgivit inresetillstånd för personer med en utbildningsbakgrund som kan anses vara av intresse för mottagarlandet.⁸

Tillströmningen till eftergymnasial utbildning

Befolkningens utbildning är som sagt avgörande för ett tillgodoseende av den nationella och regionala efterfrågan på arbetskraft. I dagsläget råder efterfrågeöverskott på högutbildad arbetskraft inom ett flertal sektorer och regioner. Detta motiverar riktade satsningar syftandes till ökad tillströmning till bl.a. ingenjörs-, läkar-, och lärarutbildning.

Det finns flera olika typer av eftergymnasiala utbildningar, varav den akademiska kanske är den mest välkända. En annan typ av eftergymnasial utbildning erbjuds via *yrkeshögskola* (YH), som är en icke-akademisk utbildningsform, och dess föregångare *kvalificerad yrkesutbildning* (KY). YH är en utbildningsform som erbjuder kombinationen av teori och praktik och utformas i nära samverkan med arbetsgivare. Mervärdet av utbildningarna leder till specifika yrkesroller, och utbildningarna ska "...svara mot arbetslivets behov av kvalificerad arbetskraft."⁹

Söktrycket till högskola, universitet och andra eftergymnasiala utbildningar kan i huvudsak förklaras av tre faktorer. För det första är enskilda individers intresse för högre utbildning av betydelse. Sålunda måste utbildningsinstitutionerna attrahera unga vuxna att söka sig till eftergymnasial utbildning. För det andra är konjunkturläget av betydelse. I samband med en högkonjunktur ökar antalet vakanser på arbetsmarknaden och en betydande andel unga vuxna väljer arbete framför fortsatta studier. Vid konjunkturinbromsning och lågkonjunktur ökar istället arbetslösheten, medan antalet lediga platser minskar, och med anledning därav söker sig en större andel av befolkningen till de eftergymnasiala utbildningarna. För det tredje är befolkningsstrukturen av betydelse, eftersom det primärt är unga vuxna som söker sig till de eftergymnasiala utbildningarna. En ökad andel barn och unga vuxna i befolkningen skapar alltså förutsättningar för en ökad tillströmning till eftergymnasiala utbildningar.¹⁰

I diagrammet nedan åskådliggörs övergångsfrekvensen till högskole- och universitetsutbildning inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning i Västra Götaland och riket. De senaste årens goda konjunkturläge har

⁶ VGR, *Utbildnings och arbetsmarknadsprognosen för Västra Götaland med sikte på 2025*.

⁷ Lundh, Christer (2016), *Invandringen till Sverige*.

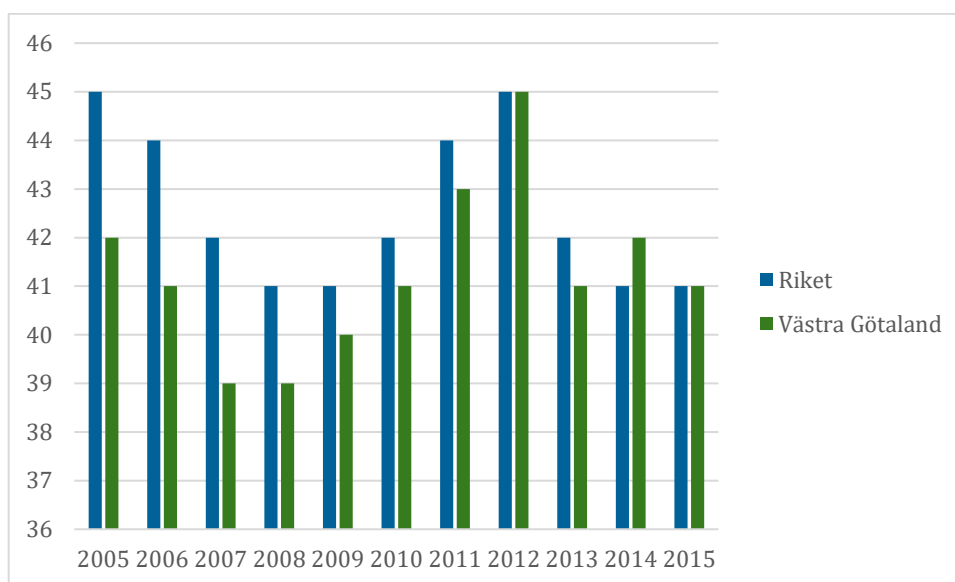
⁸ Castles, Stephen & Miller, Mark J. (2016), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*.

⁹ Myndigheten för yrkeshögskolan (2019), *Statistisk årsrapport 2019*.

¹⁰ UKÄ, *Universitet och högskolor – Årsrapport 2017*.

som synes medfört att andelen individer som söker sig vidare till högre utbildning efter avslutade gymnasiestudier minskat. Detta bedöms vara långsiktigt problematiskt, då bristen på vissa specifika kompetenser är stor och förväntas vara så under en överskådlig framtid. Därtill bör nämnas att många unga vuxna inte primärt ser till framtida förtjänster och arbetsmarknadsläget när de söker sig till högre utbildning. Det som prioriteras är snarare personligt intresse och självförverkligande. Denna missmatchning mellan arbetsmarknadens efterfrågesida och delar av utbildningsväsendet utbudsproduktion kritiserar av bl.a. näringslivet och deras intresseorganisationer.¹¹

Övergångsfrekvens till universitet och högskola 2005–2015, procent

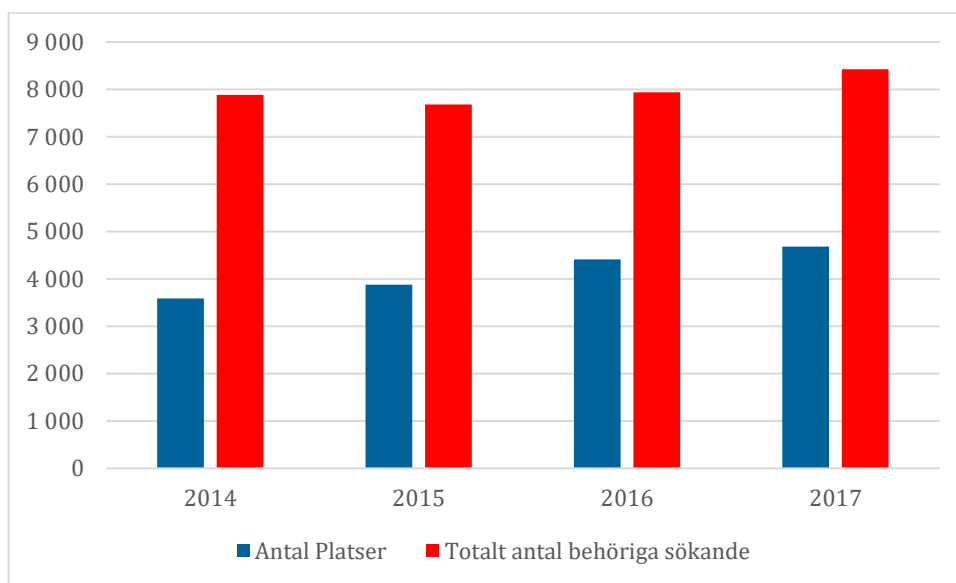

Källa: SCB, Övergångsfrekvens till högskola.

I diagrammet nedan visualiseras antalet behöriga sökande boende i Västra Götaland och antalet utbildningsplatser vid Yrkeshögskolor i Västra Götaland 2014–2017. Under de senaste åren har det skett en expansion vad gäller såväl utbildningar som utbildningsplatser inom yrkeshögskolan. År 2014 erbjöds ungefär 3 600 utbildningsplatser i länet, medan motsvarande siffra 2017 var 4 700. Den procentuella ökningen av antalet utbildningsplatser uppgår till ungefär 31 procent. Under perioden har dessutom antalet behöriga sökande ökat från omkring 7 900 till 8 400, eller 6 procent. Noterbart är dock att antalet behöriga sökande har fluktuerat under perioden.

¹¹ Svenskt Näringsliv (2018), *Utbildning, forskning och innovation*.

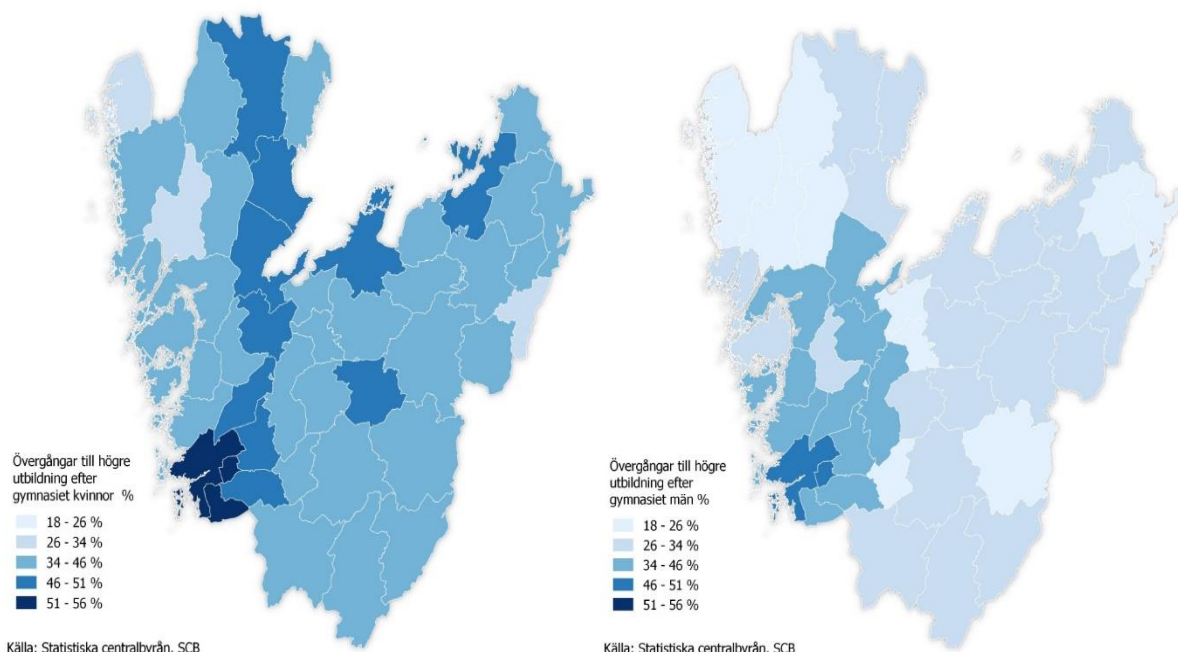
Antal behöriga sökande och antal platser i Västra Götaland, 2014–2017

Källa: 2014, 2016 och 2017, MYH, "Sökande per yrkesutbildningar." 2015, SCB, Sökande per plats till yrkeshögskolan efter kön, region, där utbildningen bedrivs, utbildningens studieform, tabellinnehåll och år.

Som framgår av kartorna nedan finns det betydande regionala och könsspecifika skillnader vad gäller övergången till högre utbildning. De interregionala skillnaderna är långsiktigt problematiska för den lokala kompetensförsörjningen, då tillströmningen av högutbildad arbetskraft är bristfällig i samtliga kommuner i Västra Götaland. Vad gäller de könsspecifika skillnaderna framgår nedan att andelen kvinnor som söker sig till högre utbildning är större än andelen män som gör detsamma i lejonparten av regionen. Detta är ingen nyhet, då majoriteten av de studerande vid svenska universitet, högskolor och YH för närvarande är kvinnor.

Övergångsfrekvens från gymnasiet till högre utbildning per kommun och kön, femårs snittvärden åren 2012–2017

Andelen kvinnor med gymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå minskar, och förväntas fortsätta göra så, till följd av den utbildningsmässiga expansionen. Däremot tenderar andelen män med gymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå stagnera i både Västra Götaland och övriga Sverige. Mot bakgrund av den minskade efterfrågan på lågutbildad arbetskraft finns anledning att verka för en ökad genomströmning från grundskola och gymnasiala utbildningar, samt tillströmning till de eftergymnasiala utbildningarna. Detta bör ske genom en kraftsamling på bred front inom utbildningsväsendet och det omgivande samhället.